

Naturalizmus és antinaturalizmus c. konferencia

Az előadások absztraktjai

Ambrus Gergely: *Naturalizmus és a mentális állapotok oksági fogalma*

Az elme materialista értelmezései, Lewis és Armstrong javaslatai nyomán, az 1960-as évek óta a mentális állapot oksági szerep fogalmából indulnak ki. Ennek a javaslatnak, bevallottan, az volt a motivációja, hogy úgy tűnik, elhárítja a *fogalmi akadályt* a mentális állapotok materialista értelmezése útjából. Egy karteziánus keretben, amely a mentális állapotokat az elsőszemélyű nézőpontból adódó tudatélményekre hivatkozva azonosítja, „felfoghatatlannak” (fogalmilag ellentmondásosnak) tűnik, hogy az elmeállapotok fizikaiak, agyi állapotok lehessenek. A mentális állapotok oksági szerepükre hivatkozó meghatározása viszont, hasonlóan Smart korábbi, a mentális állapotokat az őket kiváltó stimulusokra hivatkozó meghatározásához, szándéka szerint metafizikailag semleges („topic-neutral”), azaz nem kötelez el előre a tekintetben, hogy az állapot, amit azonosít, fizikai vagy nem-fizikai. Ilyenformán a mentális állapot oksági meghatározása szerint legalábbis logikailag lehetséges (ti. nem tartalmaz fogalmi ellentmondást), hogy a mentális állapotok azonosak legyenek fizikai állapotokkal, vagy hogy fizikai állapotok valósítsák meg őket.

Az előadásban azt vizsgálom, mennyiben igazolható a mentális állapot fogalmát oksági szerep fogalomként értelmezni. Egyfelől megvizsgálom, hogy teljesíti-e az elme oksági elmélete fő ígéretét, ti. hogy problémamentessé teszi a mentális állapotok fizikai állapotokkénti értelmezését, másfelől azt, hogy függetlenül ettől a kérdéstől, mennyiben plauzibilis *önmagában* a mentális állapot oksági fogalma.

Bekő Éva: *Naturalista elemek a buddhista filozófiában*

Az előadásom fókuszpontjában az a kérdés áll, hogy a buddhista filozófia milyen naturalistának nevezhető elemeket tartalmaz. Természetesen az ind filozófia esetében nem beszélhetünk a szó szoros értelmében vett naturalizálásról, viszont amellet érvelek, hogy vannak olyan elemei a buddhista filozófiának, amelyek tágabb értelemben naturalistának tekinthetők ahhoz az ortodox hindu filozófiai háttérhez viszonyítva, amelyből a buddhizmus kialakult.

Az előadásom elején felvázolom, hogy a kortárs analitikus filozófiában mit értenek naturalizmus és naturalizálás alatt, és ezt kiegészítem azzal, hogy milyen értelemben beszélhetünk naturalizálásról az ind filozófia esetében. Ezután amellet érvelek, hogy tágabb értelemben naturalizálás eredményeként foghatjuk fel a buddhista filozófia következő elemeit: a feltételektől függő keletkezés oksági törvényét (vagyis a *karma* buddhista magyarázatát), a szenvedés (*dukkha*) végleges megszüntetésére irányuló gyakorlati módszer hangsúlyozását, bizonyos metafizikai kérdések elutasítását, valamint azokat a koncepciókat, hogy a világot nem isten teremtette, és a túlvilágra ugyanazok a természeti törvények vonatkoznak, mint a mi világunkra.

Danka István: *Naturalizálhatatlan világok*

Timothy Williamson David Lewis filozófiájának jellemzésekor kiemeli, hogy Quine – miközben nem fogadta el a modális realizmust – szövetségesre találhatott volna benne, mivel

a modális realizmus értelmezhető a modalitások naturalizációjaként. Tekintve, hogy Quine naturalizmusa mindvégig szenvedett (és utólag mondhatni: alulmaradt) a modalitásokkal való küzdelemben, egy olyasfajta fegyver, mint a modális realizmus, kapóra jöhetne a követőinek.

Előadásomban a modális realizmus ezen naturalista értelmezése ellen érvelek. Kimutatom, hogy a modális realizmus nem szükséges és nem is elégséges feltétele a naturalizmusnak, majd egy *reductio ad absurdum* típusú érvet hozok amellel, hogy a modális realizmus és naturalizmus egyenesen összeegyeztethetetlen egymással.

Először rávilágítok arra, hogy a modalitásokkal a naturalistának semmi baja nem kell legyen, ugyanis azokat a lehetséges világok feltételezésénél sokkal gazdaságosabb módon is lehet naturalizálni. A naturalizmusnak tehát nem szükséges feltétele a modális realizmus. Másodszor azt mutatom be, hogy a modalitások naturalizálása nem eredményez teljes körű naturalizmust: a modális realizmus tehát nem is elégséges feltétele a naturalizmusnak. Végül arra jutok, hogy a modális realizmus egyenesen *kizárja* a naturalizmust. A harmadik érvem szerint ugyanis *ha* a lehetséges világok és naturalizmus összeférnek, akkor a naturalizmus egy, a karteziánus dualizmusnál radikálisabb szubsztancia-dualizmussal is összefér. A hiperkarteziánus által feltételezendő mentális szubsztancia pedig definíció szerint csakis szupranaturalista lehetne.

Forrai Gábor: *Doxasztikus deontológia és naturalizált ismeretelmélet*

A doxasztikus deontológia szerint az ismeretelmélet területén éppúgy beszélhetünk kötelességről és felelősségről, mint az etika területén, azaz bizonyos körülmények fennállása esetén kötelező vagy éppen tilos ebben vagy abban hinnünk, és számon kérhető rajtunk, ha nem így teszünk. Az előadásban első felében William Alstonnak a doxasztikus deontológia ellen szóló érvével vitatkozva el fogom magyarázni, hogy a deontikus kifejezéseket a doxasztikus állapotokra vonatkoztatva hogyan kell értelmezni. A második felében azt vizsgálom, hogy ez a felfogás összeegyeztethető-e a naturalista programmal, s Hilary Kornblith naturalizált felfogását elemezve amellel fogok érvelni, hogy a deontológiának legfeljebb egy része illeszthető be a naturalizált ismeretelméletbe.

Gimes Balázs: *Naturalizmus, antinaturalizmus mint álláspontok*

Bizonyos tradicionális filozófiai nézeteket (például empirizmus, materializmus) gyakran tézisekként fogalmazzuk meg – ahol a tézis kifejezi, hogy a nézet képviselője mit hisz, mit fogad el. Azonban a tézisekben történő rögzítés egy ígéretes nézetet inkohereenssé tehet. Bas van Fraassen ezért *The Empirical Stance* című könyvében – felveti azt az ötletet, hogy egy nézetre ne tézisekként tekintsünk, hanem álláspontként (*stance*) határozzuk meg: az álláspont ugyanis nem redukálható hiteket kifejező tézisekre, mert elköteleződéseket, hozzáállást, megközelítési módokat is tartalmaz. Ezzel kimenthető a nézet az inkoherenca vádjá alól, továbbá gazdagabb jellemzést, mélyebb megértést is kaphatunk róla.

Előadásomban azt szeretném megvizsgálni, hogyan fogalmazható meg a naturalizmus, antinaturalizmus (szupernaturalizmus) álláspontként, és miben különbözik a naturalista álláspont az empirista, illetve materialista álláspontoktól.

Huoranszki Ferenc: *Naturalizmus, okság és a cselekvés magyarázata*

A filozófiai naturalizmusnak megkülönböztethetjük egy erősebb és egy gyengébb változatát. A gyengébb változat szerint egy filozófiai tézis elfogadhatatlan, ha következményei ellentmondanak az empirikus tudományok eredményeinek. Az erősebb változat szerint a filozófiai elméletek részben a tudomány eredményein kell, hogy alapuljanak. A 60-as évek óta – elsősorban az elmefilozófia hatására – azonban ezek a tézisek összemosódtak egy másik programmal, amely szerint valamely filozófiai probléma „naturalizálása” egyet jelent azzal, hogy oksági terminusokban értjük meg. A magyarázatelmélet, és ezen belül a cselekvés magyarázata kapcsán azt igyekszem megmutatni, hogy ez utóbbi program nem tartható a naturalizmus egyik hagyományos változata szerint sem.

Kampis György: *A naturalizmusnak nincs alternatívája*

Az előadás abból a – számomra nyilvánvaló – tényből indul ki, hogy a tudás folytonos egészet alkot; zárványok, kompartmentumok csak ideg-óráig létezhetnek benne. Ez nem normatív, hanem faktuális állítás, a “tény” szóval is ezt jelzem. Ha pedig ez így van, akkor nem lehet (és főleg nem érdemes) olyan gondolati vizsgálódásokba bocsátkozni, amelyek a tudásegész egy erőteljes, meghatározó részét, nevezetesen a természettudományos, naturalista tudást figyelmen kívül hagyják. Konkrét példával élve, a tudatelmélet vagy az elmefilozófia ennek értelmében nem tekinthet el attól, amit az elmúlt 50 évben az elméről és a tudatról (a természettudomány és a kísérletes pszichológia révén, vagyis naturalista eszközökkel) megtudtunk. Más szóval és provokatívan kifejezve, ezért tudatlanságnak tarthatjuk az anti-naturalizmus ezzel kapcsolatos spekulációit. Egy fontos dolgot azonban hozzá kell tenni mindehhez. A tudományok függelmi sort alkotnak, a sor legelején a filozófia áll: ez történetileg és logikailag is így van. A filozófiai gondolkodás ezért a tudás olyan “végső tartaléka”, ami már nem támaszkodhat másra. Nemcsak lehetősége, de kötelessége is ezért a filozófiának, hogy “vad”, esetleg “őrült” alternatívákat is végiggondoljon. Bírálatom ezért tompítható azzal, hogy a (nevezzük így) lokális antinaturalizmusra vonatkozik – miközben egy nagyszabású, átfogó (globális) antinaturalizmusnak azonban a fenti, változatosságteremtő értelemben helye volna, annak minden következményével együtt.

Kocsis László: *Reduktív naturalizmus és a diszjunkatív stratégia*

Naturalizmuson alapvetően azt a metafizikai nézetet értem, miszerint egyrészt minden jelenség a természeti világ része, másrészt a természeti jelenségek között egyfajta hierarchia van, vagyis a magasabb-szintű természeti jelenségek az alapvetőbb-szintű (fizikai vagy kémiai) jelenségekre való hivatkozással tisztázhatók és magyarázhatók, köszönhetően annak, hogy a magasabb-szintű jelenségek az alapvetőbb-szintű jelenségektől függenek. Az ilyen jellegű magyarázatokat nevezik reduktív magyarázatoknak, azokat a naturalizmusokat, amelyek pedig reduktív magyarázatok segítségével adnak számot a természeti világ valamennyi jelenségéről: reduktív naturalizmusnak. Vannak olyan jelenségek, amelyek magyarázatával kapcsolatban a reduktív naturalistának komoly gondjai akadnak: ilyenek például az elmeállapotok természetének, a cselekvések morális természetének, az állításaink szemantikai természetének reduktív magyarázatával kapcsolatos nehézségek.

Az egyik ilyen nehézség a következő: azok a mentális, morális, szemantikai tulajdonságok, amelyekkel az elmeállapotok, cselekvések, állítások természetét jellemezzük, nem redukálhatók egy-az-egyben bizonyos alapvetőbb-szintű, úgynevezett természetes

tulajdonságokra. Joggal feltételezhető, hogy több, egymástól eltérő természetes tulajdonság éppúgy realizálhat egy magasabb-szinthez tartozó (mentális, morális vagy szemantikai) tulajdonságot. A többszörös realizálhatóságból vett évrre adott válaszként a reduktív naturalizmus hívei kísérletet tettek a diszjunktív tulajdonságok természetes tulajdonságként való elismerésére. Ez a diszjunktív stratégia, aminek a lényege, hogy a lehetséges realizáló természetes tulajdonságok diszjunktív összekapcsolódása maga is egy természetes tulajdonság. Ennek a stratégiának azonban komoly problémát jelentenek azok a megfontolások, miszerint a diszjunktív tulajdonságok nem képesek úgy funkcionálni, ahogy az a természetes tulajdonságoktól elvárható lenne. Az előadásomban azt vizsgálom, hogy egy reduktív naturalista legitimálhatja-e a diszjunktív tulajdonságokat, mint természetes tulajdonságokat, vagyis van-e bármiféle alapja arra, hogy a diszjunktív stratégiát válassza.

Kondor Zsuzsanna: *A filozófia és a szaktudományok indokolt hibája*

Előadásomban arra keresem a választ, hogyan egyeztethetők össze a tudományos kutatást megalapozó és bizonyos filozófiai, jelesül fenomenológiai alapelvek. Husserl naturalizmus-kritikája, és hasonlóképp Merleau-Ponty dogmatizmus-ellenessége, sajátos fényt vet tudomány és fenomenológia együttműködésére. A naturalizmus Husserl által 1910-ben adott leírása tökéletesen illik a mai percepció- és a tudat-kutatások jelentős részének előfeltevéseire, meggyőződéseire. Történtek kísérletek arra, hogy bizonyos fenomenológiai alapvetéseket a kísérleti módszerekben kamatoztassanak, továbbá, hogy a fenomenológia és a tudomány módszerét közös platformra hozzák (formalizálás, dinamikus matematikai modellek alkalmazásával). Hasonlóképp, azok, akik a husserli értelemben magukat naturalistának vallhatnák is tettek kísérletet arra, hogy magyarázatát adják annak, hogyan alakulhattak ki olyan illúziók, mint a fenomenalitás egyes szám első személyű tapasztalatai, vagy bizonyos anti-materialista intuíciók. Argumentációm kiindulópontja az a paradox helyzet, amelyet Merleau-Ponty a filozófia, s egyáltalán az elemző vizsgálódás „indokolt hibájaként” jellemez, s amely egyben filozófia és szaktudomány funkcionális határát is kijelölheti. Ugyanakkor ezen elhatárolódás dacára a mai kutatások és a filozófia korábbi erőfeszítései (amikor is a tudat tudományos módszerekkel megközelíthetetlen volt) konvergálnak a tudat jelentőségét és szerepét tekintve.

Lautner Péter: *Antik változatok a naturalizmusra: lelki folyamatok és korpuszkuális mozgások*

Amikor naturalizmusról beszélünk antik kontextusban, tudatában kell lennünk annak, hogy az antik természetfogalmak nagy része jelentősen különbözik a XVII. sz. után kialakult európai természetfogalomtól. Sokan (pl. a sztoikusok) semmilyen problémát nem látnak abban a nézetben, hogy a természet folyamatait egy tudatos ágens alakítja, amely testi jellegű lévén olyan oksági hatást gyakorol, amely leírható a különféle testi mozgásokra utaló terminológiával. Ezzel természetesen megőrzi a természeti világ kauzális zártságának az elvét. Az előadás második részében erre vonatkozó sztoikus érvekből fogok bemutatni kettőt: az egyik a testből és a (szintén korpuszkuális jellegű) lélekből eredő oksági sorok viszonyáról, a másik pedig a pneuma oksági szerepéről szól.

Molnár Gábor: *Erő és értelem, avagy a tudományok fenomenológiai megalapozása és a fenomenológia naturalizálása*

Előadásomban azt a kérdést járom körül, hogy – egyfelől Husserl és követőinek hangsúlyos antinaturalizmusa, másfelől a naturalizmus, illetve a naturalizációs törekvések képviselőinek a transzcendentális fenomenológiát antinaturalista idealizmusként elutasító attitűdje ellenére – lehet-e olyan értelmezését kidolgozni a két projektumnak, amely alapján összeegyeztethetők egymással identitásuk (legalább minimumának, magjának) megőrzése mellett. Azaz: (1) Lehet-e olyan értelmezését adni a tudományok transzcendentális fenomenológiai megalapozása husserli programjának, amely összeegyeztethető olyan állásponttal, amelyet értelmesen tekinthetünk naturalizmusnak és/vagy naturalizálásnak (amely tehát őriz annyit a naturalizmus, illetve a naturalizációs program alapvető belátásaiból/intuícióiból/intencióiból, hogy ekként azonosíthassuk). És (2) lehet-e olyan értelmezését adni a fenomenológia naturalizálási projektjének, amely összeegyeztethető olyan állásponttal, amelyet ésszerűen tekinthetünk transzcendentális fenomenológiainak (amely tehát őriz annyit a transzcendentális fenomenológia alapvető belátásaiból/intuícióiból/intencióiból, hogy ekként azonosíthassuk). Eközben persze az a kérdés is felvetődik, hogy a fenomenológia naturalizációjára irányuló törekvések milyen viszonyban állnak a naturalizmus filozófiai álláspontjával, illetve annak különböző válfajaival.

Pöntör Jenő – Tózsér János: *Kevesebb gőgöt, ha kérhetjük, kedves fizikalisták!*

Előadásunkban amellet érvelünk, hogy a „fizikai” predikátum meghatározására irányuló legfontosabb kísérletek (jelesül: elméletalapú koncepció; tárgyalapú koncepció; via negativa) sikertelenek, ennél fogva a fizikalizmus (mely szerint minden létező *fizikai*) nem tartalmaz álláspont.

Ropolyi László: *Természettudomány és természetfilozófia*

A természetfilozófia a természet filozófiai leírásával foglalkozó filozófiák gyűjteménye. Történeti és mai változatainak ismerete és elemzése a természet és a filozófia megértésének jó eszköze. Népszerű felfogás szerint a természettudományok kialakulásával a természetfilozófia feleslegessé és értelmetlenné vált, hiszen a természet leírásának feladatát átvette és hatékonyabban oldja meg a modern tudomány.

Egy ilyen felfogás – sajnálatos módon – figyelmen kívül hagy fontos tudományos és filozófiai összefüggéseket. Néhány illusztratív példa:

- Természettudomány nem létezik. Ha valaki előállítaná, mondjuk a létező természettudományokból, akkor bizonyosan nem a tudomány bevett eljárásaival dolgozna. A pozitivista indíttatású „unified science” elképzelése lényegében még azelőtt megbukott, hogy kibontakozott volna.
- A természet fogalmának sokértelműsége eleve összemérhetetlen természettudományokat hív életre. Alapos tudomány- és természetfilozófiai elemzések nélkül bármiféle naturalista felfogás nonszensz.

Ezekből, s sok más ezekhez hasonló összefüggésből arra lehet következtetni, hogy a természettudományos diszciplínák létrejötte nem hogy megszüntette volna, de egyenesen nélkülözhetlenné tette a természetfilozófia művelését, noha természetesen nem korábbi formájában. Jellegét, értelmét, funkcióit a természet fogalmának történeti és filozófiai,

valamint a természettudományok történeti és tudományfilozófiai elemzéseivel lehet érthetővé tenni.

Rosta Kosztasz: *A természet dinamikus fogalma Platónnál*

Gerard Naddaf *The Greek Concept of Nature* című preszókratikus filozófiát tárgyaló munkájában amellet érvelt, hogy a természet fogalmát abban a dinamizmusban szükséges megértenünk, amely a dolgok jelenlegi rendjének kialakulásához vezetett. Ez azt jelenti, hogy a természet nem statikus, valamilyen előzetes, megváltoztathatatlan adottság, hanem olyan változásokat rögzítő *történet* (*historia peri phüszeósz*), amely az univerzum totalitása kapcsán magába foglalja kezdőpontot, a fejlődési folyamatot és a végeredményt. Naddaf másik, sokak által kritikusan fogadott tézise az, hogy ez a természetfogalom a kozmosz, a közösség és az ember szintjén is megjelenik (kozmogónia, politogónia és antropogónia).

Előadásomban nem célokom védelmembe venni Naddaf preszókratikusokra vonatkozó téziseit, de fel kívánom őket használni Platón kési gondolkodásának, főleg a *Törvények* emberi természetre vonatkozó fejtegetéseinek áttekintése során. Álláspontom szerint Naddaf modellje képes számunkra válasszal szolgálni arra a kérdésre, hogy Platón miért egy dinamikus leírását adja a magnésziai berendezkedésnek. Vállalkozásom annyiban is megalapozott, amennyiben maga Naddaf is utal rá, hogy tézisei Platón vonatkozásában hasznosíthatóak.

Schmal Dániel: *A leibnizi ikerföld és a lélek naturalizálása*

John Barresi és Raymond Martin ezredfordulón megjelent könyve (*Naturalization of the Soul – Self and Personal Identity in the Eighteenth Century*) szerint a személyes azonossággal kapcsolatos viták kiemelkedő szerepet játszottak a lélek naturalizálásának 18. századi folyamatában. A diszkussziókban – amint azt John Locke *Értekezésének* a személyes azonosságról szóló fejezete (2.27) is világossá teszi – kitüntetett szempontként jelent meg a testben való feltámadás teológiai gondolata. Előadásomban először e témakör egy – ismereteim szerint – kevésbé tárgyalt összefüggését szeretném elemezni: amellet fogok érvelni, hogy az emlékezéssel kapcsolatos kései skolasztikus elgondolások fontos szempontokkal járultak hozzá e kérdés kora újkori irodalmához, majd az ily módon árnyalt történeti képet végül Leibniz ikerföld-érvének (*Újabb vizsgálódások... 2.27.23.*) elemzésében szeretném kamatoztatni.

Szalai Miklós: *Okok és indokok avagy a logika és a kémia törvényei: az észből vett antinaturalista érv*

Victor Reppert amerikai keresztény filozófus napjainkban megkísérelte újraéleszteni C. S. Lewis klasszikus észből vett antinaturalista érvét. Az „eredeti” érv abban áll, hogy a naturalizmus szerint a világban csak kauzálisan determinált folyamatok léteznek, ha pedig ez igaz, akkor igaz az emberi gondolkodás következtetési folyamataira is. De ha az értelem következtetései kauzálisan meghatározottak, akkor semmi okunk azt gondolni, hogy bármi közük van az igazsághoz. Következésképpen a naturalizmushoz vezető érveinkben sincs semmi okunk bízni, s így magában a naturalizmusban sem.

Ebben a formájában az érv nyilvánvalóan hibás: azért mert a legtöbb kauzálisan meghatározott folyamat nem-racionálisan meghatározott, semmi okunk azt gondolni, hogy az

összes kauzális folyamat ilyen. Reppert érvelése azonban ennél szofisztikáltabb: az érvelés, az emberi elmében lezajló következtetési folyamat bizonyos meghatározott vonásaira hivatkozik: az intencionalitásra, a mentális okozásra és a logikai szükségszerűségre. Az első kettővel kapcsolatban igyekszem igazolni, hogy elemezhetőek naturalista módon, a harmadikkal kapcsolatban azonban azt állítom, hogy a naturalizmus által feltételezett kauzális folyamatok csak valamilyen logikailag kontingens módon lehetnek azonosak a következtetési folyamatokkal; következésképpen a következtetések csak szuperveniálnak az emberi agy neurofiziológiai folyamatain. Azonban e szuperveniens mentális folyamatok létezése nem feltétlenül igényel antinaturalista magyarázatot; a teizmus, vagy bármilyen pszichofizikai dualizmus feltételezését.

Ullmann Tamás: *A naturalizmus mint világnézet*

Előadásomban abból a husserli megjegyzésből indulnék ki, ami szerint a naturalizmus és a historizmus is világnézet, és mindkettő a tények babonás tiszteletére épül. Azt vizsgálom, hogy (1) mit jelent a naturalizmus filozófiai értelemben, (2) mit jelent mint világnézet és (3) miért érdemes a naturalizmust mint világnézetet kétségbe vonni, miközben szilárdan hihetünk a tudományok érvényességében. Három tudományterületen vizsgálom meg a naturalista pozitívizmus és az ellentétes áramlatok vitáját: a filozófia, a pszichológia és a szociológia területén. E különböző területeken zajló tudományelméleti viták között olyan meghökkentő párhuzamokra találhatunk, amelyek rámutatnak a naturalizmus világnézeti jellegére.